Svety v pohybe

Alexander Stubb

Trojuholník moci

Hľadanie novej rovnováhy sveta

ler
bb
ník
oci

m a
m a š

Alexander Stubb

Trojuholník moci

Hľadanie novej rovnováhy sveta

Z angličtiny preložil
Jozef Hyrja

Svet v pohybe

m a
m a š

Alexander Stubb

Trojuholník moci
Hľadanie novej rovnováhy sveta
Prvé vydanie

The Triangle of Power
Rebalancing the New World Order
Copyright © 2026 by Alexander Stubb
All rights reserved

Slovak edition © MAMAŠ 2026
Translation © 2026 Jozef Hyrja
All rights reserved

info@mamasknihy.sk
www.mamasknihy.sk

ISBN 978-80-8268-281-9

Obsah

Úvod 7

ČASŤ I. – PORIADOK

Kapitola 1 – Od poriadku k neporiadku 29
Kapitola 2 – Od neporiadku k rozvratu 51
Kapitola 3 – Od rozvratu k rozpadu 71

ČASŤ II. – ROVNOVÁHA

Kapitola 4 – Globálny Západ 99
Kapitola 5 – Globálny Východ 129
Kapitola 6 – Globálny Juh 157

ČASŤ III. – DYNAMIKA

Kapitola 7 – Súťaž 187
Kapitola 8 – Konflikt 215
Kapitola 9 – Spolupráca 239

Záver 265
Literatúra 288
Poďakovanie 291

Úvod

JE 27. FEBRUÁRA 2022, *tretí deň vojny na Ukrajine. Z môjho domu v Espoo ma od Ruska delí len niekoľko hodín cesty. Máme spoločnú 1 340 kilometrov dlhú hranicu, ktorá je od konca druhej svetovej vojny pokojná. Čítajúc správy sa mi tomu len ťažko verí: vojna sa na európsky kontinent opäť vrátila a hrozí, že jej dopady ešte viac narušia už aj tak otrasený svetový poriadok. Posielam textovú správu ruskému ministrovi zahraničných vecí Sergejovi Lavrovovi.*

„Prosím, prosím, zastavte to šialenstvo," píšem mu. „Ste jediný, kto ho môže zastaviť."

Lavrov odpovedá do minúty: „Koho? Zelenského? Bidena?"

Tento typ defenzívy som od Lavrova počul už predtým, no tentoraz neobstojí. „Nie. Viete, čo tým myslím," odpisujem. „Zašlo to príliš ďaleko. História leží na vašich pleciach."

Jeho odpoveď opakuje obvyklú ruskú propagandu: „Kde ste boli vy všetci, keď Rusov na Ukrajine vraždili a ponižovali? Ruský jazyk, školstvo a médiá zakázané, zatiaľ čo Európa mlčala a dokonca povzbudzovala neonacistov [sic]."

Lavrova poznám z čias, keď som pôsobil ako fínsky minister zahraničných vecí a neskôr premiér, a viem, že napriek svojej lojalite k oficiálnej vládnej línii je dosť inteligentný na to, aby presne chápal, čo sa deje. Skúsim to ešte raz.

„Nemá zmysel hrať túto hru vzájomného obviňovania. Je to otázka života a smrti. Musíme to zastaviť."

Bez úspechu. Lavrovove odpovede pokračujú v rovnakom duchu. Ruská Federálna bezpečnostná služba (FSB) jeho telefón nepochybne monitoruje, a tak si uvedomujem, že určite nenapíše: „Jasné, Alex, hneď teraz zavolám Putinovi." Po šiestej bezvýslednej správe výmenu ukončím. Cítim hnev a sklamanie. A ešte viac než to – cítim, ako sa posúvajú tektonické platne dejín.

Uvedomujem si, že sme prekročili bod, z ktorého niet návratu. Éra, ktorá nastala po studenej vojne, sa skončila. Svetový poriadok založený na pravidlách, ktoré Západ vytvoril po druhej svetovej vojne, leží v troskách. Liberálne ideály, ktoré bránili demokraciu a slobodu – alebo sa o to aspoň usilovali – sú terčom útoku. Naše prázdniny od dejín sa skončili. Vstúpili sme do veku chaosu. A nevieme, čo sa stane ďalej.

V rámci medzinárodných vzťahov sú chvíle, keď si uvedomujeme, že svet sa mení, no ešte nevieme, kam presne smeruje. Svet sa otriasa v základoch. Hodnoty liberálnych demokracií čelia výzve zo strany rastúcich autoritárskych mocností na Východe a Juhu, ako aj populistických síl v samotnom srdci západného sveta. Sociálne médiá, ktoré sú dostupné okamžite a prakticky každému, vložili mocnú zbraň do rúk nielen politických oponentov, ale aj extrémistických skupín usilujúcich sa rozvrátiť základy demokracie. Fakty sa spochybňujú, akoby boli len subjektívnymi názormi, a pravda sa berie ako otázka osobnej voľby.

Na globálnej scéne ustupuje otvorený obchodný systém do úzadia. Prezident Spojených štátov využíva clá ako vyjednávací nástroj spôsobom, aký nemá obdobu. Nová administratíva so svojím prístupom Amerika na prvom mieste (*America First*) spochybňuje spôsob, akým Spojené štáty od konca studenej vojny praktizovali globálne líderstvo. Táto nová éra si možno naozaj vyžaduje nové spôsoby uvažovania. Riziko rozvratu a fragmentácie je však vysoké.

V rovnakom čase si Čína upevňuje čoraz dominantnejšie postavenie v ekonomickej, technologickej aj geopolitickej oblasti. Rusko bez zaváhania porušuje medzinárodné pravidlá a prekračuje hranice suverénnych štátov. Nad Blízkym východom lietajú balistické rakety bez ohľadu na protesty okolitých krajín či svetových veľmocí. Mocenské vákuum zapĺňajú sily zo všetkých strán politického spektra – vpravo, vľavo aj v strede. Moc sa presúva zo Západu na Východ a Juh, pričom čoraz väčší dôraz sa kladie na národnú suverenitu na úkor medzinárodných pravidiel. Toto nie je svet, ktorý sme si na Západe predstavovali.

Ruská útočná vojna proti Ukrajine je signálom, že svet sa zmenil. Predpoklady, z ktorých sme celé desaťročia vychádzali, už neplatia. Dnes vidíme, že veci, ktoré nás mali spájať – voľný obchod, technológie, energetika či globálne finančné trhy – nás môžu aj rozdeľovať. Vzájomná ekonomická závislosť, ako vidíme, mier nezaručuje. Trhová ekonomika negarantuje voľný obchod. Liberálna demokracia nie je vytúženým cieľom. Po skončení studenej vojny sme si na Západe mysleli, že naše hodnoty sa nevyhnutne stanú univerzálnymi. Namiesto toho sú dnes v ohrození.

Putinovo šermovanie jadrovými zbraňami – naznačovanie, že Moskva by mohla nasadiť taktické jadrové zbrane, ak by jej sily na Ukrajine čelili vážnej hrozbe – nám zároveň pripomenulo, že rozsiahla vojna v Európe a mimo nej by bola niečím, čo svet doteraz nezažil. Niesla by so sebou hrozivé riziko jednoznačného vzájomného zničenia. Šírenie nukleárnych zbraní sa opäť stalo reálnou a bezprostrednou hrozbou. V súčasnosti sa predpokladá, že jadrovými zbraňami disponuje deväť štátov (India, Izrael, Pakistan a Severná Kórea spolu s piatimi stálymi členmi Bezpečnostnej rady OSN). Takmer rovnaký počet však tvoria takzvané „prahové štáty", ktoré majú technologické schopnosti na to, aby sa v prípade, že sa tak rozhodnú, do tohto klubu pridali.

Pre našu generáciu je to ekvivalent udalostí v rokoch 1918, 1945 či 1989. Nasledujúcich niekoľko rokov rozhodne o podobe nového medzinárodného poriadku na zvyšok tohto storočia alebo

prinajmenšom na nadchádzajúce desaťročia. Výsledok zásadne ovplyvní spôsob, akým žijeme naše životy. Isté je len to, že svetový poriadok, ako ho poznáme – mocenské štruktúry, vzťahy medzi regiónmi a štátmi i základné princípy, na ktorých stoja – sa zrodia nanovo. Čo však zatiaľ nevieme, je podoba tohto nového sveta.

V hre je mimoriadne veľa. Ide o nové vyváženie svetového poriadku. Bude nový poriadok stáť na multilaterálnej spolupráci, spoločných pravidlách a spoločných inštitúciách? Alebo smerujeme k multipolárnemu a transakčnému svetu, v ktorom budú mať rozhodnutia veľmocí väčší význam než spoločné pravidlá? Budú nám vládnuť benevolentné digitálne demokracie alebo nepriateľské digitálne diktatúry, prípadne kombinácia oboch? Zosilnie postavenie jednotlivých štátov, zatiaľ čo globálne trhy budú slabnúť? Dokáže nacionalizmus existovať popri uvedomovaní si spoločných záujmov? Nájdeme spoločné riešenia pre naše najdôležitejšie globálne výzvy – klímu, technológie a migráciu?

Odpoveď na tieto otázky závisí od nás. Nie sme bezmocní. My na Západe, ktorí veríme v hodnoty demokracie, slobody a medzinárodnej spolupráce, už nemôžeme žiť z triumfov, ktoré sme dosiahli v 20. storočí. Nemôžeme sa od tohto nového zápasu držať bokom. Musíme sa s novou tvorivosťou a pokorou zapojiť do dialógu s partnermi zo všetkých kútov sveta a pomôcť určiť, kde sa vytvorí – a kde by sa mala vytvoriť – nová rovnováha medzi meniacimi sa globálnymi silami.

Aby sme to dokázali, musíme si osvojiť dôležité ponaučenia z histórie, no zároveň sa zbaviť pohodlných predpokladov, ktoré nám zanechali dejiny. Musíme jasne vidieť sami seba, meniaci sa svet okolo nás i naše miesto v ňom. A potom musíme konať tak, aby sme nový svetový poriadok posunuli k stabilite, demokracii, spolupráci a mieru.

Je to nesmierne ambiciózna úloha. A práve preto vznikla táto kniha.

Keď sme si mysleli, že nastal koniec dejín

Moja cesta do úradu prezidenta Fínska sa odvíjala súbežne s premenou svetového poriadku.

Som dieťaťom studenej vojny. Narodil som sa a vyrastal vo Fínsku, krajine, ktorá si viac než storočie vybojovávala nezávislosť od Ruska, a preto som odmalička vnímal všetko sovietske s nedôverou. Mal som na to dôvod. Naše učebnice dejepisu rozprávali príbehy o stáročiach krvavých konfliktov a o krutej občianskej vojne, do ktorej po získaní nezávislosti v roku 1917 zasiahli boľševici. Môj prastrýko Emil Nestor Setälä bol jedným z autorov fínskej deklarácie nezávislosti. Rusko pre nás vždy predstavovalo skôr hrozbu než príležitosť, no zároveň bolo realitou, s ktorou sme museli počítať. Vždy. Včera, dnes aj zajtra.

S geografiou toho veľa nenarobíme. Rusko bude vždy naším susedom. Pamätám si, ako mi starí rodičia rozprávali príbehy z druhej svetovej vojny – ktorú pre nás reprezentuje zimná vojna a pokračovacia vojna. Po sovietskej agresii sme napokon museli odstúpiť desať percent svojho územia vrátane miest Viipuri (dnes Vyborg v Rusku, pozn. prekl.) a Käkisalmi (dnes Priozersk v Rusku, pozn. prekl.), kde sa narodili moji starí rodičia z otcovej strany i môj otec. Môj starý otec z matkinej strany stúpil v roku 1941 na sovietsku mínu a takmer prišiel o život. Svetlou stránkou tejto tragédie bolo, že počas zotavovania sa v nemocnici spoznal svoju budúcu manželku, moju starú mamu. Nič z toho zo mňa nerobí odporcu Rusov. Len realisticky vnímam, čím Rusko bolo, čím je a čím bude.

Mal som viac šťastia než moji starí rodičia. Nielenže som vyrastal v období relatívneho mieru a stability, ale celá moja profesijná dráha akademika, štátneho úradníka a politika sa odohrávala v ére po skončení studenej vojny. Vždy som veril v prepojenie teórie a praxe. Ak chcete porozumieť medzinárodným vzťahom, pomáha, keď máte skúsenosti z akademického aj politického prostredia. Mal som to šťastie, že som získal oboje.

Politológiu a medzinárodné vzťahy som začal študovať na Furman University v Spojených štátoch v roku 1989. Keď na jeseň toho istého roka padol Berlínsky múr, mal som pocit, akoby sa nám priamo pred očami rútili celé desaťročia dejín. Nemôžem povedať, že som vtedy naplno chápal význam toho, čo sa deje, no s odstupom času vidím, že pád Múru spustil reťazovú reakciu udalostí, ktoré napokon ukončili jednu historickú éru.

Udalosti potom nabrali rýchly spád. Nemecko sa zjednotilo. Stredná a východná Európa sa oslobodili spod jarma komunizmu. A napokon sa v roku 1991 rozpadol aj Sovietsky zväz, z ktorého vzišlo pätnásť nezávislých štátov. Bipolárny svetový poriadok založený na krehkej rovnováhe síl medzi komunistickým a autoritárskym Sovietskym zväzom na jednej strane a kapitalistickými a demokratickými Spojenými štátmi na strane druhej sa zmenil na unipolárny. Spojené štáty sa stali nespochybniteľnou superveľmocou. Zvíťazili trhy a sloboda. Zvíťazil Západ. Zvíťazil liberálny svetový poriadok so svojimi pravidlami, normami a inštitúciami.

Ten pocit nadšenia si pamätám dodnes. Vládlo presvedčenie, že všetkých približne dvesto štátov sveta sa teraz vydá cestou liberálnej demokracie, slobody a sociálneho trhového hospodárstva. (Tu aj v celej knihe používam pojem „liberálny" v klasickom, nie politickom význame – teda v zmysle otvorenej spoločnosti a hodnôt demokracie, akými sú sloboda prejavu a právny štát.) Francis Fukuyama vtedy písal o „konci dejín". Jeho knihu som považoval za brilantnú.

Európska únia bola laboratóriom zdieľania suverenity medzi národnými štátmi. Integrácia v jednej oblasti vytvárala tlak na integráciu v ďalšej. Východ sa mal pripojiť k Západu. Sever sa mal zjednotiť s Juhom. Globalizácia mala viesť k vzájomnej ekonomickej závislosti. Technológie nás mali zbližovať a urýchľovať premenu sveta smerom ku globálnej demokracii. Vojna sa mala stať nemožnou. Civilizácie sa mali spájať, nie na seba narážať. Svet sa mal stať jedným celkom. Večný mier, láska, zelené lúky a dúhy.

Dokonca som sa s autorom Jarim Tervom stavil o fľašu šampan-

ského, že aj Rusko sa stane liberálnou demokraciou rešpektujúcou medzinárodné pravidlá a normy. Stávku som prehral. Vtedy sa však naozaj zdalo, že sa začali dlhé prázdniny od dejín.

Prvý problém tohto pohľadu spočíval, samozrejme, v tom, že bol v podstate západný, ba až eurocentrický. Pozeral som sa na svet zo svojej fínskej, severskej a európskej perspektívy a cez transatlantickú optiku. Takí však my ľudia sme. Sme väzňami vlastných skúseností a identity.

Druhý problém tkvie v tom, že tento pohľad bol jednoducho nesprávny. Určitú útechu nachádzam v tom, že pochádzam z relatívne malej a úspešnej krajiny bez imperialistickej či koloniálnej minulosti. Naopak, sami sme boli pod cudzou imperiálnou nadvládou. Zároveň však platí, že pochádzam z globálneho Západu, ktorý po celé desaťročia aj storočia predstavoval dominantnú silu svetovej politiky a ekonomiky. Podstatné je však niečo iné: nesmiete sa nechať natoľko zaslepiť vlastnou skúsenosťou a vlastným pohľadom na svet, že si nevšimnete zmenu, ktorá sa odohráva priamo pred vašimi očami. Pretože ak ju neuvidíte jasne, riskujete, že urobíte presne tie isté chyby, ktoré nás priviedli tam, kde sme dnes.

Keď sa poriadok zmenil na neporiadok

Kým sa svetový poriadok ďalej vyvíjal, menil som sa aj ja. Pokračoval som v štúdiách vo Francúzsku a v Belgicku a napokon som získal doktorát z medzinárodných vzťahov na London School of Economics vo Veľkej Británii. Predtým, než som sa stal poslancom Európskeho parlamentu, pracoval som na fínskom ministerstve zahraničných vecí, na zastúpení Fínska pri Európskej únii v Bruseli a tiež pre predsedu Európskej komisie Romana Prodiho. Neskôr som sa stal ministrom zahraničných vecí Fínska, ministrom pre európske záležitosti a obchod, premiérom a ministrom financií. V týchto funkciách som sa podieľal na riešení globálnych kríz – od vojny v Gruzínsku cez klimatické zmeny, od krízy eura po migračnú

problematiku, od domácich až po medzinárodné otázky. Pôsobil som vo vládach spolu s tradičnými aj populistickými stranami zľava, sprava i zo stredu politického spektra. Stretol som a naďalej stretávam stovky lídrov po celom svete – od diktátorov po demokratov. Bol som, obrazne povedané, priamo v miestnosti, kde sa robili rozhodnutia. A práve z tejto perspektívy som zaznamenal prvé posuny, ktoré napokon prerástli do geopolitického otrasu, ktorému dnes čelíme.

Svet kedysi pôsobil pomerne usporiadane. Studená vojna bola bipolárna – poháňala ju súťaž medzi dvoma paralelnými systémami, komunizmom a kapitalizmom, a dvoma superveľmocami, Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom. Toto súperenie malo ideologický, vojenský aj ekonomický rozmer, no vďaka mechanizmom spolupráce vytvoreným počas nebezpečnej počiatočnej fázy konfrontácie nikdy neprerástlo za hranice zástupných konfliktov. Nechcem tým znižovať ich význam ani tragické dôsledky, no obe jadrové superveľmoci väčšinou držali svoje konflikty v mantineloch dialógu.

Prvé obdobie po skončení studenej vojny bolo unipolárne. Jeho hnacou silou boli USA podporované svojimi liberálnymi spojencami a partnermi a jeho hlavným smerovaním bola globalizácia. Problém však spočíval v tom, že Západ nepochopil jednu dôležitú vec: vo víťazstve treba byť pokorný. V medzinárodných vzťahoch to znamená dať priestor tým, ktorí prehrali, alebo, čo je ešte dôležitejšie, tým, ktorí mali pocit, že v existujúcom systéme globálneho riadenia nemajú žiadny hlas.

Zo strany Západu to bola morálna aj strategická chyba. Koncom prvého desaťročia tohto storočia sa svet začal stávať autoritárskejším, multipolárnejším a vo svojej podstate oveľa zložitejším. Už neexistovala jediná superveľmoc ani jediný líder, neexistovalo žiadne jednoznačné centrum moci. Po nákladných neúspechoch vo vojnách v Afganistane a Iraku, ktoré nasledovali po teroristických útokoch al-Káidy z 11. septembra, sa Amerika začala sťahovať z pozície garanta medzinárodnej stability. Čína sa vďaka členstvu vo Svetovej obchodnej organizácii a prudkému rastu exportu i eko-

nomiky vypracovala na superveľmoc. Hospodársky model Západu založený na liberálnych globálnych trhoch utrpel počas finančnej krízy v roku 2008 vážnu reputačnú ranu. Spojené štáty už neboli jedinou silou určujúcou smer svetovej politiky.

Ak chceme pochopiť význam tejto zmeny, musíme zdôrazniť rozdiel medzi multilateralizmom a multipolaritou. Multilateralizmus je systém globálnej spolupráce založený na medzinárodných inštitúciách a spoločných pravidlách – teda taký systém, aký sa spojenci snažili vybudovať po druhej svetovej vojne, s Organizáciou Spojených národov v jeho centre. Základné princípy multilaterálneho medzinárodného poriadku platia rovnako pre všetky krajiny bez ohľadu na ich veľkosť. Multipolarita je v podstate oligopol moci. V multipolárnom svete existuje viacero centier moci, ktoré si často navzájom konkurujú. To môže viesť k improvizovanému a oportunistickému správaniu, ako aj k neustále sa meniacim alianciám a partnerstvám založeným na aktuálnych záujmoch jednotlivých štátov.

Multipolarita neznamená rovnomerné rozdelenie moci. Obzvlášť pre malé a stredne veľké štáty predstavuje problém to, že v multipolárnom svete zostávajú bokom – veľmoci uzatvárajú dohody ponad ich hlavy. Prvé náznaky takéhoto vývoja vidíme už dnes v rodiacom sa multipolárnom poriadku. Kým multilateralizmus vedie k poriadku, multipolarita bez rešpektu k medzinárodným pravidlám a inštitúciám smeruje k chaosu, neporiadku a konfliktom.

V zjednodušenej podobe sa boj o nový svetový poriadok odohráva medzi „Jaltou“ a „Helsinkami“. Jaltská konferencia v roku 1945 umožnila spojeneckým mocnostiam druhej svetovej vojny – Spojeným štátom, Spojenému kráľovstvu a Sovietskemu zväzu – položiť základy povojnového poriadku založeného na záujmoch veľmocí. Helsinský záverečný akt z roku 1975, podpísaný tridsiatimi piatimi štátmi, vytvoril európsku bezpečnostnú architektúru založenú na pravidlách a normách platných pre všetkých. Bez ohľadu na veľkosť štátu. Jalta bola multipolárna. Helsinki boli multilaterálne.

Kyvadlo svetovej politiky sa vychýlilo smerom k neporiadku práve v čase, keď by sme poriadok potrebovali viac než kedykoľvek

predtým, aby sme sa dokázali vyrovnať s tromi hlavnými megatrendmi našej doby: meniacou sa demografiou, klimatickými zmenami a rýchlo napredujúcimi technológiami. Nemá zmysel plakať nad rozliatym mliekom, no keby bol globálny Západ otvorenejší – a áno, pokornejší –, mnohým rizikám spojeným s dnešnými konfliktmi sa do veľkej miery dalo predísť.

Je už neskoro? Vôbec nie. Teda za predpokladu, že správne pochopíme, čo treba zmeniť.

V roku 2016 som po ôsmich rokoch vo vláde opustil každodennú politiku. Najprv som pôsobil ako viceprezident Európskej investičnej banky a neskôr ako profesor a riaditeľ School of Transnational Governance pri Európskom univerzitnom inštitúte vo Florencii. Bol som presvedčený, že moja politická kariéra sa skončila. A práve tam som sa nachádzal 24. februára 2022, keď sa zmenilo všetko, o čom som si myslel, že tomu rozumiem.

Keď týždeň zmení desaťročie

V predvečer ruskej revolúcie vraj Vladimir Iľjič Lenin povedal: „Sú desaťročia, počas ktorých sa nestane nič, a potom prídu týždne, počas ktorých sa odohrajú celé desaťročia." Len málokedy sa pristihnem, že súhlasím s komunistickými revolucionármi, no v tomto mal súdruh Lenin úplnú pravdu. Putin mal v úmysle dobyť Kyjev a pričleniť Ukrajinu k „Veľkému Rusku". Dopustil sa však obrovskej strategickej aj taktickej chyby. Ukrajina sa bránila. Západ zareagoval bezprecedentnou jednotou a odhodlaním. Počas tých zimných týždňov sa odohrali udalosti, ktoré zmenili celé nasledujúce desaťročia.

Samozrejme, existuje mnoho dátumov, ktoré by sa dali označiť za koniec éry po studenej vojne, za začiatok prechodu od unipolárneho poriadku k multipolárnemu neporiadku alebo za rozpad liberálneho svetového poriadku. Podľa niektorých sa tento proces začal už útokmi z 11. septembra 2001, ktoré boli v podstate neštátnym teroristickým útokom na západné hodnoty, hegemóniu

a spôsob života. Iní za začiatok konca západnej dominancie považujú dvojitý úder v podobe vojny v Gruzínsku a kolapsu investičnej banky Lehman Brothers v roku 2008, prípadne ho vnímajú aspoň ako začiatok postamerického sveta a vzostupu iných krajín, ako to pomenoval Fareed Zakaria. Ukázalo sa totiž, že kapitalizmus založený na úplne voľnom trhu má svoje vážne nedostatky.

Za deň, ktorý ukončil obdobie po studenej vojne, považujem 24. február 2022, pretože Putinova vojna proti Ukrajine predstavuje najotvorenejší útok na medzinárodný poriadok založený na pravidlách, porovnateľný azda len s otrasmi v roku 1989. Invázia globálne zmeny nielen odrážala, ale ich aj urýchlila. Bol to deň, ktorý prinútil svet zaujať stanovisko – byť za, byť proti alebo niekde medzi tým. Dnes sme svedkami vzniku nových spojenectiev a nových lojalít v multipolárnom a v podstate rozdrobenom svete. Vojna sa stala bodom zlomu v reťazci udalostí, ktoré začali meniť starý svetový poriadok.

Invázia tento proces spustila preto, že Rusko, ako stály člen Bezpečnostnej rady OSN, porušilo tak nehanebne a okato pravidlá a normy, ktoré mali zaručovať mier, bezpečnosť a stabilitu. Vojna na Ukrajine sa stala obrazom nového svetového neporiadku, predzvesťou toho, čo malo prísť, alebo skôr odrazom toho, aký svet už v skutočnosti existoval. Väčšina krajín v OSN ruskú agresiu odsúdila (141 hlasov). Ďalšie sa hlasovania zdržali (35 krajín). Len hŕstka štátov ju podporila (5 hlasov). Azda najvýrečnejšie však je, že z približne dvesto členských štátov len štyridsať uvalilo na Rusko za jeho kroky sankcie (odsúdenie sú slová, sankcie sú činy). Ani jeden z Afriky či Latinskej Ameriky. Z Ázie len niekoľko.

Vyplynulo z toho jasné ponaučenie: hodnoty, o ktorých sme si na Západe mysleli, že sú dôležité pre všetkých, boli v tomto novom svete v skutočnosti dôležité predovšetkým pre nás. A z toho vyplýva aj ďalší záver – svetový poriadok nebol taký, za aký sme ho považovali.

Nasledujúci rok Fínsko vstúpilo do NATO a mňa oslovili s ponukou kandidovať na prezidenta. Opustil som akademické prostredie

a vrátil som sa do Fínska, aby som sa uchádzal o prezidentský úrad. A dnes som tu, trinásty prezident Fínskej republiky, zodpovedný za zahraničnú politiku krajiny i za jej obranné sily vo svete, ktorý sa závratným tempom mení.

Trojuholník moci

Hlavnou tézou tejto knihy je, že rozhodujúce sily, ktoré formujú vznikajúci svet, predstavujú Trojuholník moci – Západ, Východ a Juh. Práve vzájomné pôsobenie týchto troch aktérov napokon rozhodne o tom, akú podobu bude mať svet budúcnosti.

Dovoľte mi vysvetliť, ako som k tomuto záveru dospel.

Keď sa snažíme nájsť poriadok vo svete plnom neporiadku alebo pomenovať novú éru, ktorá sa ešte len rodí, vždy je užitočné začať mapou. Ako Fín dobre viem, že zásadnú úlohu zohráva geografia. Sme totiž – ako to výstižne formuloval Tim Marshall – *väzňami geografie*. Geografia ovplyvňuje množstvo faktorov, od ktorých závisí úspech či neúspech štátov či kontinentov: prírodu, prírodné zdroje, bezpečnosť, potravinovú sebestačnosť, susedské vzťahy medzi štátmi, životnú úroveň, klímu, obchod, dopravu a mnoho ďalších.

V najjednoduchšom ponímaní možno dnešný svet rozdeliť na tri geopolitické sféry: globálny Západ, globálny Východ a globálny Juh. Nejde o tradičné bloky ani mocenské póly, no napriek svojej vnútornej rozmanitosti ich spájajú viac či menej podobné postoje k hodnotám a záujmom v rodiacom sa svetovom poriadku. Globálny Západ a globálny Východ predstavujú dva krajné póly. Globálny Juh stojí medzi nimi a práve on bude rozhodovať o tom, na ktorú stranu sa pomyselné kyvadlo napokon vychýli.

Globálny Západ tvoria Spojené štáty, Európa a ich demokratickí spojenci roztrúsení po svete – okrem iných Japonsko, Austrália, Nový Zéland, Kanada či Južná Kórea. Krajiny skupiny G7, Európskej únie a ich tichomorskí spojenci – teda tvrdé jadro globálneho Západu – predstavujú približne 15 % svetovej populácie, no vytvárajú

viac než polovicu svetovej ekonomiky. Globálny Západ pod vedením Spojených štátov bol tradične hlavným obhajcom súčasného liberálneho medzinárodného poriadku založeného na pravidlách. Väčšina krajín globálneho Západu stojí na systéme správy vecí verejných postavenom na liberálnej demokracii, sociálnej trhovej ekonomike, základných právach a slobodách.

Úprimne priznávam, že toto vymedzenie globálneho Západu má jednu možnú slabinu. Zvyšok globálneho Západu bude musieť presvedčiť prezidenta Trumpa, že liberálny svetový poriadok je aj v záujme Spojených štátov. Osobne si však nemyslím, že by sme mali robiť unáhlené závery o rozpade transatlantického partnerstva, ktoré sa tu budovalo celé storočie. Hodnoty a záujmy globálneho Západu majú väčšiu váhu než spôsob, akým ich presadzujeme.

Na čele globálneho Východu stojí Čína, ktorú podporuje Rusko a niekoľko menších autokratických režimov vrátane Bieloruska, Severnej Kórey a Iránu. Týchto päť kľúčových krajín globálneho Východu predstavuje približne pätinu svetovej populácie aj svetového HDP. Globálny Východ spochybňuje súčasný svetový poriadok a usiluje sa prepísať existujúci systém medzinárodných pravidiel, noriem a inštitúcií. Uprednostňuje nedotknuteľnosť štátnej suverenity a zásadu nezasahovania pred univerzálnymi ľudskými právami a slobodami – a autokraciu pred demokraciou. Niektoré krajiny globálneho Východu však zároveň pravidelne spochybňujú suverenitu menších štátov. Rusko sa otvorene usiluje o návrat do 19. storočia, teda do sveta „sfér vplyvu“, v ktorom veľmoci rozhodujú o osude národov a krajín vo svojom bezprostrednom susedstve. Rovnakú logiku odráža aj rastúca vojenská prítomnosť Číny v Juhočínskom mori.

Globálny Juh, teda globálna väčšina, pozostáva predovšetkým z krajín Ázie, Afriky, Blízkeho východu a Latinskej Ameriky. Táto skupina zahŕňa viac než polovicu štátov sveta a viac než polovicu svetovej populácie, no vytvára menej než štvrtinu svetového HDP. Kľúčovými krajinami globálneho Juhu v Ázii sú India, Indonézia a Pakistan. V Afrike zohrávajú významnú úlohu Južná Afrika, Keňa

a Nigéria. V oblasti Perzského zálivu dominuje Saudská Arábia a v Latinskej Amerike stojí na čele globálneho Juhu Brazília.

Je zrejmé, že medzi jednotlivými sférami existujú prieniky. Mnohé krajiny Latinskej Ameriky sa napríklad považujú zároveň za súčasť globálneho Západu aj globálneho Juhu. To isté platí pre Indiu a Turecko, ktoré vedú viacvektorovú zahraničnú politiku orientovanú viacerými smermi.

Krajiny globálneho Juhu sú, prirodzene, veľmi rozmanité. Nájdeme medzi nimi demokracie aj autokracie, bohaté aj chudobné štáty. Ich spoločným menovateľom je skutočnosť, že sú v súčasnom svetovom poriadku nedostatočne zastúpené. Nemajú taký vplyv, aký by si želali, a usilujú sa o prerozdelenie moci vo svoj prospech. A ako ukážem v tejto knihe, je veľmi pravdepodobné, že sa im to podarí.

Keď desaťročie určuje celé storočie

Keby bol Lenin ešte nažive, možno by svoju známu myšlienku doplnil o ďalšie pozorovanie a povedal by, že existujú aj desaťročia, počas ktorých sa rozhoduje o celých storočiach. Prečo? Pretože práve nasledujúce desaťročie s najväčšou pravdepodobnosťou položí základy svetového poriadku tohto storočia.

V knihe argumentujem, že našu spoločnú budúcnosť bude formovať prevaha a vzájomná rovnováha troch síl pôsobiacich v Trojuholníku moci: súťaže, konfliktu a spolupráce. Minimálne súťaž je už teraz istá – a potenciálne ide o zdravý jav. Bezpochyby bude zohrávať kľúčovú úlohu vo všetkom od ekonomiky cez technológie až po vojenstvo – a deje sa to už dnes. To, či povedie ku konfliktu alebo spolupráci, však bude závisieť od toho, ako túto súťaž zvládneme. Súťaž medzi tromi globálnymi sférami sa môže ľahko pretaviť do konfliktu, najmä vo svete, kde sa zbraňou môže stať prakticky čokoľvek – od technológií cez energiu, meny, informácie až po obchod. Ak sa nám však podarí spoločne dohodnúť

na nových globálnych pravidlách a inštitúciách, tie isté nástroje sa môžu stať aj prostriedkami spolupráce.

V rámci Trojuholníka moci sleduje každá z troch sfér vlastné záujmy, ktoré ovplyvňujú tieto tri dynamiky. Jadrom rozdelenia medzi Východom a Západom je geostrategické súperenie Spojených štátov a Číny – etablovanej veľmoci a mocnosti na vzostupe. Toto súperenie sa odohráva na najvyššej geopolitickej úrovni. Je systémové a strategické a týka sa nielen regionálnej prevahy, ale samotnej podoby svetového poriadku. Zároveň predstavuje ideologický zápas medzi dvoma modelmi vládnutia – demokraciou a autokraciou, slobodou a kontrolou. Obe strany pritom aspoň teoreticky podporujú voľný obchod a globalizáciu. Rozchádzajú sa však v názore na to, podľa akých pravidiel a princípov má tento systém fungovať. Západ – alebo aspoň jeho väčšina – chce zachovať multilaterálny poriadok, zatiaľ čo Východ usiluje o jeho prestavbu na základe multipolarity.

Globálny Juh nie je voči vznikajúcemu svetovému poriadku ľahostajný. Práve naopak, chce v ňom zohrávať aktívnu úlohu. Zároveň však nechce byť nútený prikloniť sa ani k Západu, ani k Východu. Nová generácia stredných mocností, akými sú Turecko, Saudská Arábia, Južná Afrika či India, sa riadi skôr pragmatizmom než ideológiou. Budú uzatvárať dohody tam, kde to bude v ich záujme. Pre globálny Juh nie je výhodné vnímať svet ako jednoduchý zápas „my proti nim". Ak si chce zachovať čo najväčšiu mieru samostatnosti a flexibility, potrebuje mať možnosť rozhodovať sa podľa konkrétnych situácií. Viac než ideologické súperenie ho zaujíma spravodlivý a rovnocenný prístup ku globálnym statkom, ktoré ovplyvňujú jeho hospodársky a politický rozvoj. A hoci globálny Juh netvorí jednotný celok ani geograficky, ani ideologicky, spája ho požiadavka získať skutočné miesto pri stole, kde sa robia rozhodnutia, čiže v riadiacich štruktúrach multilaterálnych inštitúcií aj v systéme svetového obchodu.

To zároveň vysvetľuje, prečo krajiny globálneho Juhu zaujali pri vojne na Ukrajine oveľa neutrálnejší a zdržanlivejší postoj. Vý-

razným príkladom zložitosti nového geopolitického usporiadania a prekrývajúcich sa lojalít je India. Ako rastúca ázijská veľmoc a vzhľadom na svoje historické pohraničné spory s Čínou sa čoraz viac približuje Spojeným štátom, aby vytvorila protiváhu Pekingu. Po vypuknutí vojny na Ukrajine však uprednostnila svoje dlhodobé vzťahy s Ruskom pred lojalitou voči Západu. Ruská ropa má pre ňu väčšiu hodnotu než pochvaly z Washingtonu alebo Berlína.

Kam nás to privádza dnes?

Už pred tisíckami rokov si starogrécky historik Thukydides všimol nebezpečenstvo, ktoré v časoch veľkých zmien často privádza veľmoci k vojne. Politológ Graham Allison tento jav nazval „Thukydidovou pascou". Ako napísal samotný Thukydides: „Vzostup Atén a strach, ktorý tým vzbudili v Sparte, urobili vojnu nevyhnutnou." Allison pripomína, že za posledných päťsto rokov čelila dominujúca mocnosť inej nastupujúcej veľmoci viac než tucetkrát. Vo väčšine prípadov sa to skončilo vojnou.

Geopolitickí deterministi dnes s obavami tvrdia, že svet opäť smeruje do Thukydidovej pasce – k nevyhnutnému stretu medzi dlhoročnou dominantnou veľmocou, Spojenými štátmi, a ich rastúcim rivalom, Čínou. Užitočnejšie by však bolo položiť si inú otázku: ako môžeme medzinárodný systém nanovo vyvážiť a pretvoriť tak, aby zabezpečoval spoločnú bezpečnosť a prosperitu? Globálny Východ tvrdí (pochopiteľne vo vlastnom záujme), že multipolárny svet prinesie materiálne výhody krajinám, ktoré boli doteraz na okraji. Oveľa lepším riešením by však bolo, keby globálny Západ dokázal pretvoriť multilaterálny systém tak, aby fungoval skutočne pre všetkých.

Môžeme to pokaziť, tak ako po prvej svetovej vojne, keď Spoločnosť národov nedokázala zabrániť súpereniu veľmocí a svet napokon skĺzol do ďalšej svetovej vojny. Alebo to môžeme zvládnuť (aspoň z väčšej časti) správne, tak ako po druhej svetovej vojne, keď vznikla

Organizácia Spojených národov. Inými slovami, nasledujúce desaťročie, a tým aj celé nasledujúce storočie, sa môže vyvíjať priaznivo, môže dopadnúť zle alebo dokonca až katastrofálne. Môže priniesť rovnováhu síl a globálnu spoluprácu, ale aj celosvetový konflikt. Jedno by nám však malo byť všetkým jasné: v ére jadrových zbraní je v hre viac než kedykoľvek predtým. Globálny Západ, Východ aj Juh majú spoločný existenčný záujem zabrániť použitiu a šíreniu jadrových zbraní.

Zdá sa, že globálny Východ si zatiaľ rozhodujúcu úlohu globálneho Juhu v zápase o podobu nového medzinárodného poriadku uvedomuje lepšie. Nech už chce svoju predstavu sveta presadiť ktorákoľvek zo súperiacich veľmocí, Východ alebo Západ, bez získania podpory globálneho Juhu sa jej to nepodarí.

Prísľub tejto knihy

Mojím cieľom je vybaviť vás poznatkami a súvislosťami, ktoré vám pomôžu lepšie pochopiť smer, ktorým sa svet uberá. Chcem vám odovzdať skúsenosti, ktoré som získal v akademickom prostredí aj v politike, v teórii aj v praxi. Mojou ambíciou je vysvetliť, v akom bode sa svet nachádza štvrťstoročie po začiatku nového tisícročia. Kniha je rozdelená na tri časti – minulosť, prítomnosť a budúcnosť.

Prvá časť analyzuje, ako sme sa dostali do bodu, v ktorom sme dnes. Opisuje vývoj od „poriadku k neporiadku“ a ponúka rámec na pochopenie toho, ako svet formovala mäkká, tvrdá a inteligentná sila. Len ak porozumieme nedávnej minulosti, dokážeme správne pochopiť prítomnosť. Ukazuje totiž základný princíp, že moc, rovnako ako medzinárodné vzťahy, nikdy nie je statická či nemenná.

Druhá časť vysvetľuje súčasnú *rovnováhu* síl medzi globálnym Západom, globálnym Východom a globálnym Juhom. Demokracie aj autokracie čelia rovnakým štrukturálnym výzvam: demografii, klimatickej zmene, ekonomike, technológiám a fungovaniu so-

ciálneho štátu. Ak sa nepodarí naplniť prirodzenú túžbu ľudí po bezpečnosti a prosperite, jednotlivci aj štáty začnú hľadať alternatívy. Pochopenie dnešnej situácie nám umožní lepšie chápať rozhodnutia (neraz aj nepríjemné), ktoré stoja pred Západom.

Tretia časť sa pozerá do budúcnosti a skúma, aké sily budú formovať 21. storočie. Pýta sa, *ako* čo najlepšie využiť súťaž, ako predchádzať konfliktom a ako podporiť kooperáciu. Práve tu sa porozumenie mení na činy. Tvrdím, že ak si chce Západ zachovať ústredné postavenie vo svetovej politike, bude musieť prejsť k dôstojnejšej zahraničnej politike a nanovo nastoliť rovnováhu medzi princípmi a pragmatizmom – prístup, ktorý nazývam *realizmom založeným na hodnotách*.

V praxi to znamená, že my na Západe nedosiahneme všetko, čo by sme chceli. Budeme musieť robiť kompromisy. A predovšetkým, nezvládneme to sami. Globálny Západ síce stále disponuje mnohými z najdôležitejších nástrojov moci – ekonomickou silou, technologickou prevahou aj vojenskými kapacitami. Rovnakými nástrojmi však disponuje aj globálny Východ a čoraz viac aj mnohé krajiny globálneho Juhu. Ak však budeme konať múdro, môžeme vývoj ovplyvniť strategicky tak, aby sa kyvadlo priklonilo na stranu demokracie, spolupráce a spoločnej prosperity.

Menia sa hráči a mení sa aj samotná hra. Svet napokon opäť nájde nový poriadok uprostred dnešného neporiadku. Zásadnou otázkou však zostáva, koľko z dnešného liberálneho poriadku sa podarí zachovať a do akej miery sa podarí udržať súperenie štátov s odlišnými politickými systémami a úzko vymedzenými národnými záujmami v rámci multilaterálnej a regionálnej spolupráce.

Úlohy, ktoré stoja pred Západom, sú zásadné a zároveň nevyhnutné. Musíme zabrániť tomu, aby súperenie Spojených štátov a Číny priviedlo svet do Thukydidovej pasce. Musíme čeliť hrozbe, ktorú Rusko predstavuje pre európsku bezpečnosť. Musíme chrániť hodnoty liberálnej demokracie v čase, keď sú čoraz viac spochybňované. Musíme zachovať otvorený medzinárodný hospodársky systém napriek rastúcemu geostrategickému napätiu. Musíme čeliť

vzostupu populistického nacionalizmu na Západe. Tam, kde je to vo vzájomnom záujme, musíme spolupracovať s Východom. A napokon musíme uzavrieť novú dohodu s globálnym Juhom, ktorá umožní obnoviť medzinárodné inštitúcie a pravidlá, na ktorých celý systém stojí. Toto je naša príležitosť ovplyvniť podobu nového svetového poriadku.

Ak v tejto výzve cítite nádej, je to správne. Fíni síce pochádzajú z „najšťastnejšej krajiny sveta", no pesimizmu u nás nájdete viac než dosť. Dokonca máme príslovie: „Pesimista nie je nikdy sklamaný." Ja sám som však večný optimista a veľký obdivovateľ zosnulého švédskeho epidemiológa Hansa Roslinga. Vo svojej dnes už klasickej knihe *Moc faktov* (2018) napísal: „Ukazuje sa, že svet je napriek všetkým svojim nedostatkom v oveľa lepšom stave, než si myslíme. Ak sa však všetkého neustále obávame namiesto toho, aby sme sa pozerali na svet cez prizmu faktov, môžeme stratiť schopnosť sústrediť sa na to, čo nás skutočne ohrozuje." Presne v tomto duchu som písal aj túto knihu.

V ľudských dejinách máme sklon minulosť príliš racionalizovať, prítomnosť zveličovať a budúcnosť podceňovať. Dejiny sa píšu retrospektívne a javia sa ako sled udalostí na pomyselnej priamke, no v skutočnosti sa udalosti oveľa častejšie vyvíjajú cikcakovito. Minulosť sa neodohrávala tak racionálne, ako si dnes myslíme. Prítomnosť nie je spravidla taká dramatická, ako naznačuje verejná diskusia. A budúce zmeny budú s veľkou pravdepodobnosťou ešte hlbšie, než si dnes vieme predstaviť. V tejto knihe sa chcem týmto omylom vyhnúť. Chcem vás vziať na cestu, ktorá vám pomôže pochopiť minulosť, prítomnosť aj budúcnosť globálnej politiky – a vniesť aspoň trochu poriadku do sveta plného neporiadku. Chcem vám rozpovedať príbeh o tom, ako sa to dá dosiahnuť.

Správa, ktorú som 27. februára 2022 poslal Sergejovi Lavrovovi, bola zúfalou prosbou o pomoc, hoci som tušil, že zostane nevypočutá. V medzinárodnej politike sa občas ocitnete tvárou v tvár temnote. Stretnete ľudí, ktorí sú vo svojej túžbe po moci a nadvláde ochotní vraždiť nevinných.

Aj preto potrebujeme svetový poriadok založený na rešpektovaní určitých pravidiel a princípov, ktorý ponecháva priestor na presadzovanie legitímnych záujmov, no zároveň nezabúda na základné hodnoty. Práve tie umožňujú ľudstvu žiť na tejto planéte spoločne. Preto musíme porozumieť tektonickým posunom moci, ktoré práve prebiehajú, aby sme ich dokázali nasmerovať k svetu, v ktorom budeme chcieť žiť.

Začnime.

Časť I.
Poriadok

Kapitola 1
Od poriadku k neporiadku

JANUÁR 1990. FURMAN UNIVERSITY, GREENVILLE, JUŽNÁ KAROLÍNA. *Vzdal som sa svojho prvého študijného odboru, ekonómie, aj golfového štipendia, aby som sa naplno venoval svojej novej vášni – politológii. Na prvej hodine medzinárodných vzťahov profesor Don Gordon takmer v priamom prenose vysvetľuje význam pádu Berlínskeho múru. „Sme svedkami dejín," hovorí. „Deje sa niečo veľké. Starý poriadok sa rúca, no nový sa ešte len rodí."*

Ako dvadsaťdvaročného ma to úplne pohltilo. Čítam všetko, čo sa mi dostane do rúk: knihy, noviny, odborné články, ktoré mi otec z Fínska posiela faxom (bolo to ešte pred érou internetu). Túžim pochopiť, čo bude tento historický zlom znamenať pre Fínsko, Európu aj celý svet. Profesor Brent Nelsen, odborník na Európsku úniu, nám zadáva literatúru o európskej integrácii, ktorá formuje moje základné hodnotové presvedčenie.

Postupne nadobúdam hlbokú vieru vo význam medzinárodných inštitúcií, medzinárodného práva, otvorenej spoločnosti, liberálnej demokracie, trhového hospodárstva a predovšetkým získavam presvedčenie, že vlastné záujmy štátov musia byť obsiahnuté v spoločných medzinárodných pravidlách. Ako povedal jeden z architektov európskeho zjednotenia Jean Monnet: „Bez ľudí by nebolo možné nič, no bez inštitúcií by nič nepretrvalo."

Keby mi vtedy profesori zadali napísať esej na tému, ako bude vyzerať svetový poriadok o tridsať rokov, predstavil by som si harmonický svet, v ktorom zvíťazil medzinárodný poriadok založený na pravidlách a liberálnych princípoch.

Samozrejme by som sa mýlil.

Vo svojom idealizme som si neuvedomoval, že ideologické víťazstvo Západu nebolo vo svete prijaté s nadšením. Mnohé krajiny, ktoré sa v minulosti stali obeťami kolonializmu, ho nevnímali ako oslobodenie, ale ako pokračovanie minulosti, ktorú chceli definitívne prekonať.

Nasledujúce desaťročia ma naučili jednu zásadnú lekciu: každá kultúra a každé dejiny sú iné. Záujmy a moc veľmi často prevážia nad hodnotami. A ak chceme, aby naše demokratické hodnoty obstáli, musíme zmeniť svoj pohľad na svet. A predovšetkým, musíme konať.

Hľadanie poriadku

My, ľudia, máme prirodzenú tendenciu hľadať poriadok vo svete plnom neporiadku. Tak si vysvetľujeme realitu, dávame jej zmysel, aj keď je často chaotická. Hľadáme zákonitosti vo vzťahoch medzi štátmi a inštitúciami a snažíme sa vysvetliť – niekedy aj predvídať – aký svet je alebo akým sa stane. Skúmame moc a vplyv v ich rozličných podobách (politickej, ekonomickej, vojenskej) a analyzujeme zložité siete spojenectiev a vzájomných vzťahov. Z nich sa potom pokúšame odvodiť usporiadanie moci vo svete.

Svedčia o tom aj naše učebnice dejepisu. Sú plné označení epoch, ktoré naznačujú určitý poriadok. *Rímska ríša* napríklad ovládala južnú Európu, severnú Afriku a veľkú časť Blízkeho východu (teda